

Liturgika i biblistyka

RTWP 16 (2020), s. 105–125

Michał Stachera

CELEBRACJA LITURGII GODZIN WYRAZEM EKLEZJALNOŚCI

Kościół od zawsze zabiegał o to, by nie ustała modlitwa Ludu Bożego. Jest zatem zrozumiała jego wielka troska nie tylko o to, by wierni modlili się podczas niedzielного zgromadzenia, ale również przy innych okazjach. Dobrą ku temu sposobnością jest celebrowana wspólnie w kościele parafialnym Liturgia Godzin. Do uczestnictwa w niej zaproszeni powinni być wszyscy, bowiem to właśnie przez nią w pełni ukazuje się wspólnota Mistycznego Ciała Chrystusa¹. W ten sposób parafia nie tylko realizuje swoją misję duszpasterską, ale również kulturotwórczą. Dokonuje się to poprzez wzorcowe sprawowanie liturgii w zadbanej świątyni parafialnej².

Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego zachęcają usilnie wszystkich kapłanów diecezjalnych, by nie zaniedbywali Liturgii Godzin. Ukazują one wielką wartość tej modlitwy i jednocześnie

¹ Por. OWLG 20–22.

² Por. *Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu*, nr 63, w: *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Pallottinum 2001, s. 116.

przestrzegają, by nie dopuścić do sprowadzenia jej jedynie do realizacji przyjętego na siebie obowiązku. Liturgia Godzin, stanowiąc przedłużenie Mszy świętej, powinna być jednym z najważniejszych elementów kapłańskiej duchowości, tym bardziej jeśli celebrowana będzie wraz z innymi kapłanami posługującymi w danej wspólnoty³. Zaleceniem Synodu jest również pobudzenie wiernych do gorliwego i owocnego uczestnictwa w modlitwie brewiarzowej, a kapłanów do jej organizacji i celebrowania w parafiach⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego wprost nakazuje diakonom, którzy przygotowują się do przyjęcia prezbiteratu, jak i samym prezbiterom, odmawianie wszystkich Godzin kanonicznych. Diakoni stali nie są zobowiązani do odmawiania całego oficjum, a jedynie do kilku Godzin, wyznaczonych przez Konferencję Episkopatu. Niemniej jednak nakaz ten nie jest zwykłym przepisem, a zaproszeniem do zdobywania doskonałości swego życia, również poprzez celebrowanie Liturgii Godzin⁵. Poprzez realizację tego zobowiązania, wszyscy duchowni oraz osoby życia konsekrowanego, które w wyjątkowy sposób są powołane do odmawiania tej modlitwy, powierzają Bogu nie tylko tych, wśród których posługują, ale cały Lud Boży⁶. Nie wolno zapominać o tym, że modlitwa ta jest również rozbudzaniem własnej pobożności i źródłem, z którego winna czerpać wszelka działalność duszpasterska i misyjna, przyczyniająca się do rozwoju Kościoła⁷.

Zgodnie z Prawem Kanonicznym, do odmawiania publicznej modlitwy Kościoła zobowiązani są również członkowie instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Powinni oni, zgodnie z zapisami swoich konstytucji, odmawiać te Godziny, które zostały im w tych dokumentach przepisane⁸.

³ Por. Tamże, nr 69, s. 169.

⁴ Por. C. KRAKOWIAK, *Szkoła modlitwy chrześcijańskiej*, dz. cyt., s. 77; OWLG 23; K. KONECKI, *Liturgia Godzin i sakramentalia w świetle dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Liturgia w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego*, red. K. MATWIEJUK, s. 80–83.

⁵ Por. Kan. 276 § 2, pkt 3 KPK; OWLG 30 z przepisami.

⁶ Por. OWLG 17.

⁷ Por. Tamże 28.

⁸ Por. Kan. 1174 § 1 KPK.

Wszystkie osoby świeckie, które nie są zrzeszone w żadnych ruchach, stowarzyszeniach czy instytucjach również są zaproszone do uczestnictwa w liturgicznej modlitwie Kościoła. Wszyscy wierni poprzez przyjęcie chrztu i trwanie w jego łasce w misji Chrystusa powołani są do apostołstwa. Można wymienić wiele jego rodzajów, jednak istotą jest to, że wszelkie działania apostołskie karmią się partycypowaniem w Bożym życiu, które objawia się w liturgii. Systematyczne i owocne uczestnictwo w życiu liturgicznym swojej lokalnej wspólnoty, daje siłę do działania w służbie Kościołowi⁹.

Poza wszystkimi, którzy poprzez przyjęcie święceń zostali włączeni do stanu duchownego lub przez złożone śluby czy przyrzeczenia stali się osobami życia konsekrowanego, nikt inny nie jest mocą prawa zobowiązany do odmawiania tej modlitwy Kościoła. Mimo to coraz częściej sięgają po nią osoby świeckie, chcąc włączyć się w dzieło uświęcenia czasu, a przez to samego siebie. Zatem wszyscy wierni zaproszeni są, wedle własnych możliwości, do odmawiania Liturgii Godzin¹⁰.

1. Zalecenie odmawiania Liturgii Godzin indywidualnie i wspólnotowo

Spośród dwóch możliwych sposobów odmawiania Liturgii Godzin z całą pewnością należy stwierdzić, że pierwszeństwo przysługuje wspólnotowej celebracji¹¹. Praktyka odmawiania tej modlitwy w grupie w pełny sposób ukazuje jej eklezjalny, czyli wspólnotowy charakter¹². Z tego powodu Kościół zachęca wszystkich, nawet niezobowiązanych do chóru, aby zawsze, ilekroć zdarzy się ku temu okazja, celebrowali poszczególne Godziny li-

⁹ Por. DA 9, 10; H. SŁOTWIŃSKA, *Celebracja Liturgii Godzin w życiu i posłudze kapłana*, w: RLH 2 (58), 2011, s. 120–122.

¹⁰ Por. Kan. 1174 § 2; OWLG 27; W. NECEL, *Zobowiązujący walor modlitwy brewiarzowej*, w: *Liturgia uświęcenia czasu – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii godzin*, red. J. HADALSKI, Poznań 2017, s. 310.

¹¹ Por. OWLG 31b.

¹² Por. W. NECEL, *Zobowiązujący walor modlitwy brewiarzowej*, dz. cyt., s. 312.

turgiczne w sposób wspólnotowy¹³. Bez wątpienia taka praktyka sprzyja aktywnemu uczestnictwu tych wszystkich, którzy biorą w niej udział. Dokonuje się to poprzez odpowiedzi, odmawianie psalmów czy responsoria¹⁴.

Według Ogólnego Wprowadzenia do Liturgii Godzin, do odmawiania *Officium Divinum* w chórze zobowiązane są kapituły, zarówno katedralne jak i kolegiackie. Dokument nie precyzuje, ile Godzin należy odmówić wspólnie. Odwołuje się do bardziej szczegółowych wytycznych, które powinny zostać zawarte w prawie ogólnym bądź partykularnym¹⁵. Poza wymienionymi, obowiązek wspólnotowej celebracji został nałożony przez Kościół przede wszystkim na kanoników, mnichów oraz wszystkie osoby życia konsekrowanego, które poprzez przyjęty sposób życia i regułę swojego zakonu, zgromadzenia czy instytutu zobowiązały się do takiej formy modlitwy. Wyjątkowe sytuacje powinny zostać opisane we własnym prawie danego instytutu¹⁶. Nie wolno jednak zapomnieć, że odmawianie Liturgii Godzin w chórze nie jest przywilejem, a winno być praktyką wszystkich, którzy chcieliby w ten sposób się modlić¹⁷.

Obowiązek odmawiania Godzin kanonicznych nie może pozostać w życiu kapłana czy osób konsekrowanych jedynie zobowiązaniem. Winna za tą deklaracją podążać żywa wiara tych, którzy odmawiają święte oficjum, a nade wszystko dbałość o zgodność celebracji z przepisami liturgicznymi oraz troska o to, by modlitwa rzeczywiście była uświęceniem czasu tego, który jej się podejmuje¹⁸.

¹³ Por. OWLG 25–27, 33.

¹⁴ Por. Ł. SZCZEBLEWSKI, *Wspólnotowa celebracja liturgii godzin*, w: *Liturgia uświęcenia czasu – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii godzin*, red. J. Hadalski, Poznań 2017, s. 317.

¹⁵ Por. OWLG 31a; Święta Kongregacja Obrzędów, Instrukcja *Inter oecumenici* (26 IX 1964), w: AAS 56 (1964), s. 895, nr 78b.

¹⁶ Por. KL 95.

¹⁷ Por. Ł. SZCZEBLEWSKI, *Wspólnotowa celebracja liturgii godzin*, dz. cyt., s. 317; OWLG 20–21; KL 100.

¹⁸ Por. H. SŁOTWIŃSKA, *Celebracja Liturgii Godzin w życiu i posłudze prezbitera*, dz. cyt., s. 124.

2. Zasady celebracji Liturgii Godzin

2.1. Czas i miejsce

Każda celebracja liturgiczna wymaga ze swej natury dobrego przygotowania. W każdej z nich należy zadbać o odpowiednie dostosowanie do osób, które będą w niej brały udział. Taka adaptacja wyraża się poprzez dobór odpowiednich tekstów, melodii, również wybór obrzędów najlepiej pasujących do stanu i poziomu formacji wiernych. Tego typu zachowania możliwe są dzięki odpowiednim przepisom liturgicznym oraz tekstom, jakie Kościół podaje w swoich księgach¹⁹.

Niemal wszystkie części Liturgii Godzin są ściśle przyporządkowane do odpowiadających im pór dnia i nocy. Ogólną zasadą jest, że wszystkie Godziny kanoniczne winno odmawiać się o przeznaczonych im porach. Wyjątek stanowi jedynie Godzina Czytań. Jest to modlitwa, która jako jedyna nie została przypisana do konkretnej części dnia, dlatego dopuszczalne jest odmawianie jej zarówno rano, wieczorem, jak i w nocy. Może ona również zostać odmówiona w dzień poprzedzający, pod warunkiem, że odmówione zostaną Nieszpory z danego dnia i zapadnie noc²⁰. Godzina ta może zostać połączona z Wezwaniem, które równie dobrze może zostać złączone z Jutrznia lub zostać pominięte. Psalmem Wezwania należy rozpocząć cykl modlitwy danego dnia²¹.

Wszystkie inne części Liturgii Godzin zostały przyporządkowane do określonych pór dnia. Jutrznia ma charakter modlitwy porannej, zatem winna być odmawiana po wschodzie Słońca, a Nieszpory, będące modlitwą wieczorną, wówczas, gdy dzień się kończy²². Modlitwa w ciągu dnia została tak skonstruowana, by mogła być odmawiana w jednej z trzech wybranych pór – przed południem, w południe, bądź po południu. Godzina mniejsza może być również odmawiana trzykrotnie, podczas każdej z tych pór, tym bardziej jeśli ktoś prowa-

¹⁹ Por. C. KRAKOWIAK, *Szkoła modlitwy chrześcijańskiej*, dz. cyt., s. 78–80; OWLG 33.

²⁰ Por. OWLG 57–59.

²¹ Por. Tamże 35.

²² Por. Tamże 37–39.

dzi życie szczególnie oddane modlitwie²³. Ostatnia z części Liturgii Godzin to Modlitwa na zakończenie dnia, czyli Kompleta. Winna być ona celebrowana bezpośrednio przed pójściem spać, nawet jeśli spoczynek rozpocznie się po północy. Kompleta zamyka cały dzień pracy i modlitwy²⁴.

Podstawowym miejscem celebracji Liturgii Godzin jest przede wszystkim kościół katedralny. Jest to uprzywilejowane miejsce celebracji liturgicznej tym bardziej, jeśli przewodniczy jej biskup²⁵. Ceremoniał Liturgicznej Posługi Biskupów nakłada na niego odpowiedzialność również za to, by Liturgia Godzin była celebrowana w parafiach i podległych im wspólnotach²⁶. Każda partykularna wspólnota Kościoła, zgromadzona wokół swojego pasterza, który przewodniczy tamtejszej modlitwie, ukazuje i czyni w sobie obecnym pełnię Kościoła Chrystusowego²⁷. Nie można zatem ograniczyć codziennej modlitwy Ludu Bożego jedynie do kościołów katedralnych. Jej miejsce jest również w kościołach parafialnych. Tym bardziej, gdy uczestniczą w niej zgromadzone wokół parafii wspólnoty i zespoły²⁸.

Właściwym miejscem do modlitwy liturgicznej jest również dom zakonny, klasztor oraz każda inna przestrzeń, w której gromadzi się wspólnota, która obrała wspólny tryb życia, często podobny do siebie pod względem przyjętego charyzmatu czy złożonych ślubów²⁹. Kościół zachęca, aby wszyscy wierni, którzy gromadzą się w różnych celach, a przede wszystkim apostołskich, nie zwalniali się od modlitwy i celebrowali ją tam, gdzie się gromadzą. Podobnie rodziny chrześcijańskie, nie powinny poprzestawać na wspólnej modlitwie, lecz winny chętnie odmawiać Liturgię Godzin, włączając się w modlitwę całego Kościoła, którego są częścią³⁰.

²³ Por. Tamże 74–78.

²⁴ Por. Tamże 84.

²⁵ Por. CE 187; OWLG 254.

²⁶ Por. CE 190.

²⁷ Por. DB 11.

²⁸ Por. OWLG 21.

²⁹ Por. Tamże 24–26.

³⁰ Por. Tamże 27, 262.

2.2. Przewodniczący, usługujący i uczestnicy celebracji oraz ich funkcje

Każda z czynności liturgicznych nie tylko musi odbywać się w określonym przez przepisy liturgiczne miejscu i czasie, ale również przewodniczyć jej powinien tylko ten, kto został przez Kościół do tego dopuszczony. Podobnie jest z usługującymi, spośród których każdy w pełni wykonuje tylko to, co do niego należy i zostało mu wyznaczone na mocy odpowiednich przepisów³¹.

Zawsze ilekroć wierni gromadzą się na wspólną modlitwę brewiarzową, powinni oni być zebrani pod przewodnictwem swego pasterza lub tego, który na danym terenie go zastępuje. Przewodniczącym zgromadzenia liturgicznego na mocy przyjętych święceń może być tylko biskup, prezbiter oraz diakon. Niemniej jednak nie należy ograniczać się tylko do jego posługi. W otoczeniu przewodniczącego liturgii powinna znajdować się odpowiednia ilość kapłanów, diakonów bądź innych usługujących różnych stopni³².

Ten, który przewodniczy modlitwie liturgicznej, winien, zanim do niej przystąpi, ubrać przysługujące mu szaty. Kapłan oraz diakon może założyć komżę lub albę i stułę. Ponadto prezbiterzy mogą przywdziać kapy, a diakoni dalmatyki, jeśli celebracja ma charakter uroczysty. Do zadań kapłana albo diakona, który prowadzi modlitwę liturgiczną należy rozpoczęcie modlitwy werselem wprowadzającym *Boże, wejrzyj ku wspomżeniu memu*, bądź *Panie, otwórz wargi moje*, odczytanie Ewangelii w przypadku przedłużonych celebracji wigilii uroczystości, wprowadzenie do próśb, wprowadzenie i rozpoczęcie Modlitwy Pańskiej, odmówienie modlitwy końcowej, udzielenie zebranim Bożego błogosławieństwa i rozesłanie ich. Kapłan bądź towarzyszący mu diakon w razie nieobecności innych usługujących może również odczytać prośby³³. W razie jednak, gdy przewodniczący nie jest kapłanem ani diakonem, występuje jedynie jako *primus inter pares*³⁴, dlatego nie przywdziewa szat liturgicz-

³¹ Por. KL 28.

³² Por. OWLG 254–255.

³³ Por. Tamże 256; B. MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, w: *Mysterium Christi*, t. 5, *Liturgia Uświęcenia Czasu*, red. W. ŚWIERZAWSKI, Kraków 1984, s. 182–183.

³⁴ Tłum. pierwszy wśród równych sobie.

nych, nie zajmuje miejsca w prezbiterium i nie wykonuje funkcji zarezerwowanych dla tych, którzy przyjęli święcenia, a zatem nie pozdrawia zgromadzonych i ich nie błogosławi³⁵.

Poza funkcjami własnymi przewodniczącego zgromadzenia liturgicznego są również inne, które winny zostać rozdzielone między uczestników liturgii tak, aby bardziej zaangażować do czynnego uczestnictwa przybyłych wiernych³⁶. Każdy z nich może przyjąć funkcję kantora czy psalmisty, który będzie wykonywał psalm Wezwania oraz poszczególne hymny, antyfony i psalmy, a przez to prowadził modlitwę liturgiczną. Ponadto, może on również wykonać responsorium krótkie w Godzinach większych i komplecie, bądź responsorium w Godzinie czytań oraz wykonać werset występujący w Godzinie czytań oraz Modlitwie w ciągu dnia³⁷.

Kolejna funkcja, którą należy przydzielić komuś spośród wiernych, to lektor. Jego zadaniem jest odczytywanie urywków z Pisma Świętego, zawartych we wszystkich Godzinach, lub fragmentów z dzieł Ojców Kościoła bądź kościelnych dokumentów, które zawarte są w Godzinie czytań³⁸.

Podczas celebracji Liturgii Godzin można rozdzielić wśród wiernych jeszcze inne funkcje. Mogą oni odczytywać prośby³⁹, podawać celebransowi kadzidło i trybularz oraz okadzać go i zgromadzony lud⁴⁰, czytać komentarze oraz pełnić wszystkie inne drugorzędne funkcje, które będą wynikały z pojawiających się potrzeb⁴¹.

2.3. Liturgia Godzin celebrowana przez biskupa

Każdy kapłan winien być oddany modlitwie. To zaszczytne zadanie, ale też i obowiązek, jeszcze silniej spoczywa na biskupach, posiadających pełnię kapłaństwa i będących pasterzami powierzonego sobie ludu. Najwyższy kapłan winien zatem przewodniczyć rów-

³⁵ Por. OWLG 258.

³⁶ Tamże 254.

³⁷ Por. B. MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, dz. cyt., s. 183; OWLG 260.

³⁸ Tamże; Tamże 259.

³⁹ Por. OWLG 257.

⁴⁰ Por. Tamże 261.

⁴¹ Por. B. MARGAŃSKI, *Celebra Liturgii Godzin*, dz. cyt., s. 183.

nież Liturgii Godzin w otoczeniu duchownych i świeckich, zwłaszcza w bardziej znaczące uroczystości. Swoją troskę o tę modlitwę powinien rozciągnąć również na podległe sobie parafie, starając się, aby również tam codzienna modlitwa Ludu Bożego była odmawiana przez wiernych⁴².

Celebracja Liturgii Godzin, której przewodniczy biskup nie odbiega zasadniczo od tej, której przewodniczy prezbiter, czy diakon. Tym, co odróżnia liturgię pontyfikalną od tej, której nie przewodniczy biskup, jest używanie insygniów. Poza tym wszystkie obrzędy wyglądają podobnie⁴³.

2.4. Łączenie poszczególnych Godzin z Mszą świętą

Dokumenty Soboru Watykańskiego II nazywają Eucharystię źródłem oraz szczytem życia chrześcijańskiego. Zachęcają również, aby wierni czynili z uczestnictwa w Ofierze Mszy świętej centrum każdego swojego dnia⁴⁴. Liturgia Godzin jest tą modlitwą, która jednocześnie przygotowuje do jak najlepszego uczestnictwa i celebracji łamania Chleba poprzez ożywienie cnót teologalnych oraz ducha pobożności i ofiary. Rozciągając się na wszystkie pory dnia i nocy, uobecnia w nich tajemnice naszego zbawienia, przez co niejako przedłuża Eucharystię i płynący z niej *przedsmak niebieskiej chwały* na wszystkie godziny ludzkiej pracy i odpoczynku⁴⁵. W tych okolicznościach nie wydaje się zatem niczym niezrozumiałym chęć łączenia Mszy świętej z poszczególnymi Godzinami codziennej modlitwy Ludu Bożego.

Podstawową zasadą, która precyzuje kiedy można połączyć jedną z Godzin kanonicznych z Mszą świętą, jest ta, która traktuje o zgodności oficjum. Nie można dopuścić do sytuacji, w której Msza święta będzie sprawowana z innego oficjum niż wybrana Godzina. Ponadto, tego typu działanie liturgiczne nie może być przyczyną zaniedbań duszpasterskich ze strony kapłanów. Ważnym wymogiem jest nakaz,

⁴² Por. CE 187–190; OWLG 28; KL 41; KK 21.

⁴³ Zob. CE 191–220.

⁴⁴ Por. KK 11; DB 30; DK 5.

⁴⁵ Por. OWLG 12; B. MARGAŃSKI, *Duchowość Liturgii Godzin*, w: *Mysterium Christi*, t. 5, *Liturgia Uświęcenia Czasu*, red. W. ŚWIERZAWSKI, Kraków 1984, s. 162.

aby połączenia dokonywać jedynie, gdy liturgia będzie sprawowana publicznie lub w określonej wspólnocie wiernych, nigdy zaś indywidualnie⁴⁶.

Istnieją dwa sposoby połączenia Jutrznii z Mszą świętą. Pierwszy z nich jest właściwszy dla celebracji mniej uroczystych, zwłaszcza w dni powszednie, drugi natomiast lepiej odpowiada liturgiom o bardziej podniosłym i uroczystym charakterze⁴⁷.

Jeśli Godzina w sposób bezpośredni poprzedza Mszę świętą, obrzędy wstępne powinny zostać rozpoczęte werselem wprowadzającym *Boże, wejrzyj ku wspomnieniu memu* oraz hymnem danej Godziny. Po jego odmówieniu następuje psalmodia wraz z towarzyszącymi antyfonami. Następnie opuszcza się czytanie oraz responsorium krótkie i recytuje bądź śpiewa się *Gloria*, jeśli jest przewidziane danego dnia. Na koniec odmawia się kolektę, opuściwszy wcześniej akt pokuty oraz *Panie, zmiłuj się*. Drugi sposób polega na rozpoczęciu modlitwy śpiewem na wejście, towarzyszącemu procesji, po którym następuje znak krzyża i pozdrowienie ludu. Potem celebrans może wprowadzić w tajemnicę przeżywanego dnia i reszta obrzędów odbywa się według poprzedniego schematu⁴⁸.

Po kolekcie następuje Liturgia Słowa. Czytania należy wziąć z danego dnia, natomiast modlitwę powszechną w dni powszednie można zastąpić prośbami z Jutrznii. Dalej następuje Liturgia Eucharystyczna, która przebiega według *ordo missae*. Po Komunii świętej wierni wstają i odmawia się kantyk Zachariasza wraz z przypisaną antyfoną. Potem odmawia się modlitwę po Komunii i reszta obrzędów zakończenia przebiega jak zwykle⁴⁹.

⁴⁶ Por. OWLG 93.

⁴⁷ Por. Tamże 94.

⁴⁸ Por. OWLG 94; C. KRAKOWIAK, *Szkoła modlitwy chrześcijańskiej*, dz. cyt., s. 86–88; A. MATYSZEWSKI, *Eucharystia słońcem liturgii godzin. Łączenie poszczególnych godzin z Mszą świętą lub między sobą*, w: *Liturgia uświęcenia czasu – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii godzin*, red. J. HADALSKI, Poznań 2017, s. 350; T. SINKA, *Zarys Liturgiki*, dz. cyt., s. 244–245.

⁴⁹ Por. OWLG 94; C. KRAKOWIAK, *Szkoła modlitwy chrześcijańskiej*, dz. cyt., s. 86–88; A. MATYSZEWSKI, *Eucharystia słońcem liturgii godzin*, dz. cyt., s. 350; T. SINKA, *Zarys Liturgiki*, dz. cyt., s. 244–245.

Modlitwa w ciągu dnia, zarówno przedpołudniowa, południowa, jak i popołudniowa, może zostać połączona z Eucharystią. Jeśli bezpośrednio poprzedza sprawowanie Mszy świętej, wówczas liturgię rozpoczyna się w jeden ze sposobów podany przy omawianiu Jutrznii. W przypadku, gdy wybiera się drugą formę rozpoczęcia, pomija się jeden z obrzędów wstępnych. Dalej Msza święta przebiega według schematu omówionego przy Jutrznii⁵⁰.

Nieszpory łączą się z celebracją Eucharystii w sposób podobny jak Jutrznia, o ile bezpośrednio ją poprzedzają. Jedynym zastrzeżeniem dotyczącym łączenia tej Godziny z Mszą świętą jest dobór formularza. W przypadku łączenia z Mszą świętą pierwszych Nieszporów niedziel i uroczystości bądź świąt Pańskich przypadających w niedzielę, należy je sprawować dopiero po celebracji Eucharystii z formularza sobotniego lub dnia poprzedzającego⁵¹. W jasny sposób wynika z tego, że nie można łączyć I Nieszporów z Najświętszą Ofiarą, gdyby te miały ją poprzedzać, gdyż nastąpiłoby nałożenie na siebie w jednej celebracji dwóch różnych formularzy⁵².

Istnieje możliwość połączenia Nieszporów lub Modlitwy w ciągu dnia z Mszą świętą również wtedy, gdy miałyby ona zostać odmówiona bezpośrednio po jej zakończeniu. Wówczas Mszę świętą należy odprawić, jak czyni się to zwykle do modlitwy po Komunii włącznie. Po jej odmówieniu następuje recytacja psalmów wraz z antyfonami. Po psalmodii Nieszporów odmawia się Pieśń Maryi wraz z antyfoną i modlitwę kończącą, opuszczając wszystkie inne elementy, a w przypadku Modlitwy w ciągu dnia od razu odmawia się przypisaną modlitwę. Po niej, w przypadku Nieszporów udziela się błogosławieństwa i rozsyła lud, jak podczas Mszy świętej, natomiast w przypadku Godziny mniejszej, kapłan rozsyła wiernych tak, jak podczas każdej Najświętszej Ofiary⁵³.

Z reguły nie należy łączyć Godziny czytań z Ofiarą Eucharystyczną. Zarówno jedna, jak i druga liturgia mają przypisany odrębny ze-

⁵⁰ Por. OWLG 95.

⁵¹ Por. Tamże 96.

⁵² Por. A. MATYSZEWSKI, *Eucharystia słońcem liturgii godzin*, dz. cyt., s. 351.

⁵³ Por. OWLG 97; A. MATYSZEWSKI, *Eucharystia słońcem liturgii godzin*, dz. cyt., s. 351.

staw czytań, spośród których żadnego nie należy pomijać. Jediną sytuacją, kiedy Kościół dopuszcza, lub wręcz zachęca do dokonania tego typu złączenia, jest noc Narodzenia Pańskiego. W innych okolicznościach nie jest to zalecane, wręcz powinny to być *wyjatkowe i jednorazowe wypadki*. Kiedy jednak dojdzie do takiego zespolenia, należy wówczas po drugim czytaniu i następującym po nim responsorium rozpocząć Mszę świętą poprzez odmówienie kolekty bądź hymnu *Chwała na wysokości Bogu*, o ile tego dnia jest przewidziany przez rubryki⁵⁴.

Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin w ogóle nie wspomina o możliwości połączenia Kompletu z Eucharystią bądź inną Godziną kanoniczną. Wydaje się to logiczną konsekwencją zapisu o tym, że jest to modlitwa, która w sposób bezpośredni poprzedza nocny spoczynek⁵⁵. W przypadku łączenia Kompletu z innymi liturgiami, zapis ten nie zostałby w pełni zrealizowany.

2.5. Łączenie poszczególnych Godzin z nabożeństwami oraz między sobą

Godzina Czytań jest jedyną częścią codziennej modlitwy Ludu Bożego, z którą można złączyć w zasadzie każdą inną część Liturgii Godzin. Wyjątkiem od tej reguły wydaje się Komplet, gdyż Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin nie nawiązuje w żaden sposób w swej treści do takiej praktyki. Brak takiego działania może być tym bardziej właściwy, zważywszy na zupełnie inną specyfikę tego oficjum oraz na fakt, że zamykająca je modlitwa jest różna od tej z Godziny czytań⁵⁶.

Warunkiem zespolenia Godziny czytań z inną modlitwą liturgiczną jest to, by poprzedzała ona w sposób bezpośredni odmówienie innej Godziny. Jeśli tak się dzieje, wówczas oficjum rozpoczyna się jak zwykle, a następnie można odmówić hymn przypisany do tej drugiej Godziny. Po II czytaniu i następującym po nim responsorium pomija się modlitwę i zakończenie Godziny czytań oraz werset rozpoczy-

⁵⁴ Por. OWLG 98.

⁵⁵ Por. Tamże 85.

⁵⁶ Por. A. MATYSZEWSKI, *Eucharystia słońcem liturgii godzin*, dz. cyt., s. 352.

nający kolejnej Godziny, i odmawia się psalmodię z następującej po niej kolejnej części Liturgii Godzin. Takie zachowanie wynika prawdopodobnie z praktyki, która wyrosła na bazie interpretacji OWLG, choć sam dokument w sposób bezpośredni zaleca jedynie pominięcie wersetu wprowadzającego drugiej Godziny i następującego potem *Chwała Ojcu*⁵⁷.

Pobożność eucharystyczna czasów średniowiecza wypracowała praktykę modlitwy przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, która przetrwała do czasów współczesnych. Wraz z rozwojem ówczesnej pobożności Najświętszy Sakrament zaczął być wystawiany również podczas sprawowania Mszy świętej oraz odmawiania poszczególnych Godzin oficjum⁵⁸. Choć dzisiaj Kościół nie celebruje Mszy świętej *coram Sanctissimo*⁵⁹, to jednak zachęca do tego, aby część Liturgii Godzin odprawić w Jego obecności. Powinno to mieć miejsce tym bardziej, jeśli Najświętszy Sakrament wystawiony jest *na dłuższy czas*⁶⁰.

Kościół ponadto zaleca łączenie Jutrzni bądź Nieszporów z sakramentalium, jakim jest pogrzeb katolicki. Rubryki polecają, aby część Liturgii Godzin połączyć z Mszą świętą pogrzebową bądź czuwaniem przy doczesnych szczątkach zmarłego. Odbywa się to według zasad zawartych w rytuale⁶¹.

3. Wybór tekstów oficjum

3.1. Sposoby odmawiania hymnów, psalmów i pieśni

Trzonem każdej z Godzin kanonicznych jest psalmodia. Składa się ona z psalmów, pieśni ze Starego bądź Nowego Testamentu oraz przypisanych im antyfon. Psalmy zaś, zgodnie ze swoją etymolo-

⁵⁷ Por. Tamże; OWLG 99.

⁵⁸ Por. P. BROWE, *Die Verehrung der Eucharistie im Mittelalter*, München 1933 (dodruk: Sinzig 1990), s. 154.

⁵⁹ Tłum. wobec Najświętszego Sakramentu.

⁶⁰ Por. *Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą Świętą. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2016, s. 42, nr 72; M. KUNZLER, *Liturgia Kościoła*, dz. cyt., s. 586–588.

⁶¹ Por. *Obrzędy pogrzebu. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. II uzupełnione, Katowice, s. 15 (nr 14.), 302–303 (nry 1.–8.).

gią, są *pieśnią uwielbienia* oraz również *pieśniami wykonywanymi przy dźwięku harfy*. Nie dziwi zatem fakt, że Kościół zachęca, aby były one wykonywane w odpowiedni sposób, to jest poprzez śpiew. Bierze się to nie tylko z ich etymologii, ale przede wszystkim z charakteru. Zostały napisane wierszem i jako poezja, mają muzyczną specyfikę, co implikuje sposób ich wykonywania⁶².

Przed przystąpieniem do celebracji Liturgii Godzin należy zmierzyć się z problemem wyboru przekładu tekstów. O ile po Soborze Watykańskim II przyjęty w brewiarzu został jeden obowiązujący tekst, tak *Officium Divinum* sprawowane ze wspólnotą wiernych może korzystać z pewnego przywileju. Podczas celebracji Nieszporów z ludem wolno posługiwać się psalmami w przekładzie Franciszka Karpińskiego. Poza tym, wolno jest wybrać jeden z psalmów świątecznych zamieszczonych w brewiarzu, aby zastąpić nim znajdującą się w psalmodii pieśń⁶³. Wspomniane psalmy i pieśni do wyboru, umieszczone zostały na końcu I tomu Liturgii Godzin⁶⁴.

Wbrew przypuszczeniom śpiew psalmów, choć był obecny w liturgii synagogałnej, w pełni rozwinął się w łonie Kościoła. Ten śpiew miał różne formy, spośród których do Liturgii Godzin weszło wykonanie antyfonalne. Polega ono na naprzemiennym wykonywaniu części psalmu przez dwa chóry. Początki tego typu śpiewu sięgają już czasów Starego Testamentu (por. Ne 12, 31. 38. 40). Wykonywanie psalmów w *Officium Divinum* może spotkać się z podstawowym problemem, jakim jest ich podział. W brewiarzu wyszczególnione są części tekstu przeznaczone dla poszczególnych chórów. Zazwyczaj taki człon obejmuje dwa wersy, czasem pojawiają się trzy. Wynika to z hebrajskiego podziału tekstu na hemistychy. Jeśli wers jest podzielony na dwa segmenty, wówczas po pierwszym widnieje gwiazdka (*asteriscus*), jeśli natomiast ma on trzy części, wówczas po drugiej pojawia się gwiazdka, jak poprzednio, a po pierwszej krzyżyk (*flexa*)⁶⁵.

⁶² Por. OWLG 103.

⁶³ Por. *Liturgia Godzin I (Okres Adwentu, Okres Narodzenia Pańskiego)*, wyd. II, s. 1358.

⁶⁴ Zob. Tamże, s. 1358–1366.

⁶⁵ Por. I. PAWLAK, *Śpiew psalmów w Liturgii Godzin*, w: *Anamnesis. Biuletyn Komi-*

Śpiew psalmów nie jest niepotrzebnym dodatkiem do liturgii, a sposobem wyrażania modlitwy ludu. Nie chodzi w nim tylko o proste przekazanie jej słów w takiej czy innej formie. Śpiew ma prowadzić do jeszcze ściślejszego zjednoczenia duszy człowieka z Bogiem, ku któremu wznoszone są słowa modlitw. Poprawne wykonywanie śpiewów przyczynia się do spełnienia wszystkich ich celów⁶⁶. Podstawowymi melodiami są gregoriańskie, spośród których na pierwszym miejscu należy wyróżnić tak zwane tony psalmowe. Jednym z poważniejszych błędów, jakie popełniają modlący się tekstami brewiarzowymi śpiewając, jest niezachowywanie należytych pauz. Poszczególne wersety winny zawsze być oddzielone od siebie w taki właśnie sposób, co nie tylko daje możliwość łatwiejszego odbioru treści, ale również prowadzi do głębszych przeżyć duchowych⁶⁷.

3.2. Zasady wyboru kalendarza oraz odpowiedniego oficjum lub jego części

Jednym z podstawowych problemów, który może się pojawić przy odmawianiu oficjum jest jego wybór, a dokładniej wybór kalendarza, którym należy się posługiwać. Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza zalecają, aby każda diecezja posiadała własny kalendarz. Nie byłoby jednak problemem, gdyby całe prowincje, kraje bądź jeszcze większe terytoria posługiwały się wspólnym kalendarzem, a co za tym idzie również wspólnymi dodatkami do ksiąg⁶⁸.

W przypadku wspólnotowego odmawiania brewiarza, również w chórze, wskazane jest, ażeby posługiwać się kalendarzem własnym. Za taki uznaje się wydany przez kompetentną władzę diecezjalną czy też zakonną dla określonego terytorium. Członkowie instytutów zakonnych korzystają z własnego kalendarza zakonnego, z tym wyjątkiem, że obchodzą razem z diecezją rocznicę poświęcenia miejscowej katedry oraz święta głównych patronów miejsca⁶⁹. Duchowny

sji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Konferencji Episkopatu Polski, 21 (1999/2000), s. 98–99.

⁶⁶ Por. MS 5.

⁶⁷ Por. I. PAWLAK, *Śpiew psalmów w Liturgii Godzin*, dz. cyt., s. 102–103.

⁶⁸ *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, nr. 48–49, 51, dz. cyt., s. [81].

⁶⁹ Por. OWLG 241.

oraz zakonnik, który zobowiązany jest do modlitwy kanonicznej, wypełnia swój obowiązek również wtedy, gdy partycypuje we wspólnotowej modlitwie, która sprawowana jest według innego kalendarza, a nawet wtedy, gdy celebrowana jest ona w innym obrządku⁷⁰. Podczas indywidualnej modlitwy można kierować się kalendarzem lokalnym oraz własnym, z zastrzeżeniem, że nie wolno pomijać obchodów uroczystości i świąt wpisanych do kalendarza własnego⁷¹.

Osobista pobożność odmawiającego brewiarz może być powodem do wyboru tekstów oficjum, które mają charakter wspomnienia dowolnego. Jeśli dany dzień na to zezwala, można wówczas wybrać formularz o świętym, który wpisany został do Martyrologium Rzymskiego lub jego dodatku, który zgodnie z prawem jest zatwierdzony. Podobnie z oficjum wotywnym, które z różnych ważnych powodów, jak np. rekolekcje, pielgrzymka i inne, wolno jest odprawić w całości lub części w dni do tego dopuszczone⁷².

W szczególnych okolicznościach dopuszczone jest ingerowanie w poszczególne teksty, zamieniając między sobą części oficjum. Możliwość ta pojawia się jedynie pod warunkiem zachowania nie-naruszonej struktury Godziny, w której dokonuje się modyfikacji. Szczegółowe zasady tego typu zachowania podaje Ogólne Wprowadzenie do Liturgii Godzin⁷³.

Obchód misterium Chrystusa w ciągu całego roku liturgicznego podzielony został na poszczególne okresy, wśród których najważniejszym czasem jest bez wątpienia Święte Triduum Paschalne. Celebracja oficjum tych dni, jak również niedziel czy uroczystości i świąt Pańskich nie powinna sprawiać problemu ze względu na podane dlań teksty poszczególnych Godzin kanonicznych oraz jasne zasady celebracji⁷⁴.

Problem podczas wyboru tekstów bądź sposobu celebrowania Liturgii Godzin może pojawić się w przypadku obchodów ku czci świętych – zarówno posiadających rangę uroczystości, święta, czy

⁷⁰ Por. Tamże 242.

⁷¹ Por. Tamże 243; *Tabela pierwszeństwa dni liturgicznych*, nr. 4, 8, dz. cyt., s. [84]–[85].

⁷² Por. OWLG 244–245.

⁷³ Zob. Tamże 246–252.

⁷⁴ Zob. Tamże 204–217.

wspomnienia. Wspomnienia dzielą się na obowiązkowe lub dowolne. O ile pierwsze ze swej istoty należy uwzględnić w celebracji, tak drugie można pominąć. Jednak przy wyborze wspomnienia dodatkowego należy kierować się nie własnym upodobaniem i pobożnością, lecz prawdziwym dobrem duchowym wiernych, o ile liturgia będzie sprawowana nie indywidualnie, lecz wspólnotowo. Zawsze jednak powinno się obchodzić jedno ze wspomnień, pomijając wszystkie pozostałe. Nie jest zatem możliwe przywoływanie w oficjum wielu świętych, czczonych niezależnie względem siebie⁷⁵.

Liturgiczny obchód ku czci świętych może mieć rangę uroczystości, święta lub wspomnienia. Często obchód ten ma przypisane teksty własne, z których należy wówczas korzystać. Gdyby jednak takich brakowało, należy korzystać z tekstów wspólnych⁷⁶.

Wszystkie uroczystości rozpoczynają się od I Nieszporów dnia poprzedzającego. Tradycja wypracowała zwyczaj, wedle którego psalmy tej Godziny wybiera się spośród grupy wielbiących (*Laudate*). Są to psalmy 113 (112), 117 (116), 146 (145), 147A (146) lub 147B (147). Nowotestamentalna pieśń podana jest na swoim miejscu⁷⁷. Pozostałe teksty Nieszporów, Jutrznii oraz Godziny Czytań są własne, należy je zaczerpnąć z tekstów własnych, bądź wybrać zgodnie z zasadami opisanymi w OWLG⁷⁸. Odmawiając Modlitwę w ciągu dnia należy posłużyć się hymnem na ten dzień przeznaczonym, natomiast psalmy zaczerpnąć z tak zwanych gradualnych. Wyjątkiem jest uroczystość przypadająca w niedzielę, kiedy powinno się skorzystać z psalmów niedzieli I tygodnia⁷⁹. Komplet odmawiana jest z oficjum po II Nieszporach niedziel i uroczystości⁸⁰.

Oficjum świąt nie rozpoczyna się od I Nieszporów, gdyż te ich nie mają. Wyjątkiem są święta Pańskie, które przypadają w niedzielę. Godzinę czytań, Jutrznie oraz Nieszpory oficjum świątecznego obchodzi się jak w uroczystościach. Modlitwa w ciągu dnia nie ma

⁷⁵ Por. Tamże 220–221.

⁷⁶ Por. Tamże 219, 224, 226.

⁷⁷ Por. Tamże 226.

⁷⁸ Por. Tamże 226–228.

⁷⁹ Por. Tamże 229.

⁸⁰ Por. Tamże 230.

własnego hymnu, powinien on zatem zostać wzięty z dnia. Psalmi, wraz z ich antyfonami, należy zaczerpnąć z oficjum codziennego, chyba że specjalna okoliczność sugeruje posłużenie się własną antyfoną. Zawsze jednak czytanie wraz z modlitwą na zakończenie są własne. Modlitwa na zakończenie dnia celebrowana jest z dnia⁸¹.

Godzina Czytań, Jutrznia i Nieszpory, które celebrowane są we wspomnienie przypadające w dzień powszedni, mogą być obchodzone w dwojaki sposób. Jeżeli dany obchód posiada własne teksty liturgii, wówczas należy posługiwać się nimi, a brakujące teksty uzupełniać wspólnymi. Gdyby na dany dzień własna byłaby tylko modlitwa końcowa, wówczas również można posłużyć się tekstami wspólnymi. Drugi sposób polega na odmawianiu oficjum z dnia bieżącego za wyjątkiem modlitwy na zakończenie i tekstów własnych. W Godzinie czytań należy wybrać II czytanie z tekstów własnych. Gdyby takiego nie było, wówczas należy posłużyć się tekstem przepisany na dany dzień. Modlitwa w ciągu dnia oraz Komplet są z dnia⁸².

Wspomnienia Najświętszej Maryi Panny w soboty Okresu Zwyczajnego celebrowane są według opisanego wcześniej porządku⁸³. Te spośród wspomnień, które przypadają w czasie uprzywilejowanym, należy celebrować wedle szczegółowych zasad omówionych w Ogólnym Wprowadzeniu do Liturgii Godzin⁸⁴.

3.3. Wigilie niedziel i uroczystości

Wigilia jest rozpoczęciem konkretnego obchodu liturgicznego w wieczór poprzedzający dany dzień. Może się ona wyrażać poprzez nocne czuwanie, Mszę świętą sprawowaną z formularza wigilijnego oraz poprzez celebrowanie Liturgii Godzin. W każdym jednak z tych wypadków jej celem jest doprowadzenie wiernych do duchowego przeżycia określonego dnia świątecznego w pełniejszy i bardziej świadomy sposób⁸⁵.

⁸¹ Por. Tamże 231–232.

⁸² Por. Tamże 235–236.

⁸³ Por. Tamże 240.

⁸⁴ Por. Tamże 237–239.

⁸⁵ Por. J. MIAZEK, *Wigilia, czyli nocne modlitewne czuwanie*, w: *Liturgia uświęcenia cza-*

Pierwszą wśród wszystkich i najważniejszą z nich jest Wigilia Paschalna. Święty Augustyn napisał, że nazwa *wigilia*, choć często stosowana do innych obchodów liturgicznych, przede wszystkim odnosi się do nocy poprzedzającej poranek Zmartwychwstania Chrystusa⁸⁶. W Liturgii Godzin wolno celebrować wigilię każdej z niedziel oraz uroczystości. Poza tymi, które złączone są z rokiem liturgicznym, Kościół daje wiernym również możliwość celebrowania tych wigilii, które wiążą się z wydarzeniami istotnymi dla konkretnych wspólnot, jak na przykład dzień dedykacji kościoła, ostatniego pożegnania bliskiej osoby, czy innych⁸⁷.

Wigilijny obchód jest zawsze ważnym wydarzeniem, nie tylko od strony duchowej czy teologicznej, ale również duszpasterskiej. Celebracja ta jest o tyle istotna i godna podtrzymywania we wspólnotach parafialnych, że każdorazowo odwołuje się do tej wyjątkowej nocy, kiedy Pan nasz Jezus Chrystus pokonał śmierć i powstał z grobu. Dobitnie ukazują to ewangeliczne perykopy, które Kościół wybrał do odczytania podczas tego typu celebracji. Każda z nich bowiem nawiązuje do Zmartwychwstania Chrystusa⁸⁸.

Kolejny ważny aspekt nocnego czuwania modlitewnego to postawa gotowości na spotkanie z Oblubieńcem. Sam Chrystus w Ewangelii zachęca ludzi, aby byli gotowi w każdym czasie, bo nie wiadomo kiedy przybędzie wezwać nas do siebie (por. Mk 13, 35n; Mt 25,6). Poza tym strofuje Apostołów, którzy w godzinie Jego modlitwy w Ogrójcu nie potrafili czuwać, lecz zasnęli, gdy nie było obok nich Mistrza (por. Mk 14, 37–42). Dlatego Kościół tym bardziej zachęca, ażeby z tej formy modlitwy nie rezygnować, a nawet nazywa *godnymi pochwały* tych, którzy Godzinę czytań odmawiają jako oficjum nocne⁸⁹.

su – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii godzin, red. J. Hadalski, Poznań 2017, s. 334.

⁸⁶ Por. OWLG 70.

⁸⁷ Por. J. MIAZEK, *Wigilia, czyli nocne modlitewne czuwanie*, dz. cyt., s. 334–335; OWLG 71.

⁸⁸ Por. T. BAĆ, *W oczekiwaniu na Dzień Pański. Celebracja wigilii niedzielnej i świątecznej w liturgii godzin – historia, struktura i znaczenie teologiczne*, w: *Liturgia uświęcenia czasu – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii godzin*, red. J. HADALSKI, Poznań 2017, s. 339; OWLG 70.

⁸⁹ Por. Tamże, s. 339–340; OWLG 72.

Każdy, kto chce przedłużyć Godzinę czytań i celebrować wigilię niedzieli czy uroczystości, powinien najpierw odmówić wspomnianą modlitwę do responsorium po II czytaniu włącznie. Po nim zamiast hymnu *Ciebie, Boże chwalimy* należy dodać pieśni, które zawarte są w dodatku do Liturgii Godzin oraz na jej końcowych stronach. Skończywszy je, odczytuje się fragment Ewangelii, który na daną wigilię jest przeznaczony, a po niej można wygłosić homilię. Po jej zakończeniu, należy odśpiewać hymn *Ciebie, Boże chwalimy* i odmówić końcową modlitwę⁹⁰.

Zakończenie

Człowiek, który pragnie żyć wiarą w Chrystusa nie może pozostać obojętny na liturgię – jej piękno i formację do owocnego jej przeżywania. Tym bardziej dotyczy to wspólnoty wiernych. Celebrując Liturgię Godzin, urzeczywistnia się Kościół, którego liturgia jest źródłem pogłębiania relacji ze Stwórcą i przedsiönkiem liturgii niebieskiej, na którą wszyscy zostali zaproszeni. W tym celu potrzebna jest katecheza oraz formacja liturgiczno-teologiczna we wspólnocie Kościoła.

Celem niniejszej pracy magisterskiej było przybliżenie istoty codziennej modlitwy Ludu Bożego oraz właściwych sposobów jej celebracji we wspólnocie wierzących po zmianach, które nastąpiły po Soborze Watykańskim II. Aby lepiej zrozumieć tę modlitwę, autor przedstawił biblijne korzenie Liturgii Godzin oraz proces jej przemian na przestrzeni wieków.

Najważniejszą częścią pracy jest rozdział ukazujący teologię zawartą w poszczególnych częściach składowych Liturgii Godzin. Dzięki temu jeszcze wyraźniej został ukazany jej eklezjalny charakter, a zatem fakt skierowania jej do każdego wiernego, a przez to ku wspólnotom. W tym celu autor posłużył się samą księgą Liturgii Godzin oraz dokumentami Kościoła i opracowaniami liturgicznymi.

Zamierzenie pracy, jakim było zaprezentowanie usystematyzowanej wiedzy historycznej, teologicznej i liturgicznej z zakresu Liturgii Godzin zostało zrealizowane. Autorowi udało się tego dokonać poprzez uporządkowanie informacji dostępnych w opracowaniach z zakresu zarówno historii liturgii, jak i teologii. Warto zaznaczyć,

⁹⁰ Por. OWLG 73.

że Liturgia Godzin, która jest przedłużeniem Ofiary Eucharystycznej na czas codzienności, winna być nie tylko sprawowana, ale również odkrywana na nowo.

STRESZCZENIE

Spośród dwóch możliwych sposobów odmawiania Liturgii Godzin z całą pewnością należy stwierdzić, że pierwszeństwo przysługuje wspólnotowej celebracji⁹¹. Praktyka odmawiania tej modlitwy w grupie w pełny sposób ukazuje jej eklezjalny czyli wspólnotowy charakter⁹². Z tego powodu Kościół zachęca wszystkich, nawet niezobowiązanych do chóru, aby zawsze, ilekroć zdarzy się ku temu okazja, celebrowali poszczególne Godziny liturgiczne w sposób wspólnotowy⁹³. Bez wątpienia taka praktyka sprzyja aktywnemu uczestnictwu tych wszystkich, którzy biorą w niej udział. Dokonuje się to poprzez odpowiedzi, odmawianie psalmów czy responsoria.

SUMMARY

Of the two possible ways of denying the Liturgy of the Hours, it should certainly be stated that priority is given to the Community celebration. The practice of praying this prayer in a group fully reveals its ecclesial or community character. For this reason, the Church encourages everyone, even those who are not obliged to go to the choir, to celebrate the individual Liturgical Hours in a communal way whenever the occasion arises. There is no doubt that this practice encourages the active participation of all those who take part in it. This is done by means of answers, refusing psalms, or responses.

⁹¹ Por. OWLG 31b.

⁹² Por. W. NECEL, *Zobowiązujący walor modlitwy brewiarzowej*, dz. cyt., s. 312.

⁹³ Por. OWLG 25–27, 33.